

1. Қазіргі заманда жазудың рөлі мен маңыздылығы
2. Академиялық жазылым пәнінің мақсаты мен міндеттері. Ғылыми мәтін және оның құрылымы
3. Академиялық жазылымның ерекшеліктері

Қазіргі заманда жазудың рөлі мен маңыздылығы

Жазу – адамзаттың ұлы мәдени құндылықтарының қатарына жататын, өркениет дамуының құрамдас бөлігі. Адамзат мәдениетінің өркениетке аяқ басуы дыбыстық жазу Типінің пайда болуынан басталса, өркениеттің әлеміетке ұласуы жазба коммуникацияның, жазба тілдің жоғары даму сатысына жеткенінен хабар береді. Бүгінде жазу кеңістігі ұлғайғаны соншалық оны **жазу және мәдениет, жазу - өркениет, жазу - қоғам, жазу мен ойлау, жазу мен тіл, жазу және коммуникация** сияқты іргелі ұғымдар оппозициясында қарауға болады.

Жазусыз өркениет болмасы анық. Тас дәуірінен атом дәуіріне дейінгі адамзат мәдениетінің жетістіктерінің бәрі жазу арқасында.

Жазу — адамдардың қашықтықта тұрып, қарым-катынас жасауын қамтамасыз ету. Өйткені жазу қоғамдық қажеттіліктен туындады. Адамдар арасындағы күрделі қоғамдық қатынастың дамып жетілуіп ауызша сөйлеу тілі қанағаттандыра алмады. Сондықтан жазудың шығуы ең алдымен қарым-катынастың маңызды бір құралына деген қоғамдық мұқтаждықтан туған.

Ауызша сөйлеудің екі кемшілігі болды: таралу кеңістігінің шектеулілігі және уақыт жағынан шектеулілігі. Адамдардың қоғамдық-саяси, экономикалық және әлеуметтік қатынасында жоғарыдағы олқылықтарды толтыру үшін пайда болған жазудың миссиясы, бүгінде карап отырсақ, тереңде.

Жазу - тілді жаңғыртудың, бекітудің құралы. Жүйесі мен құрылымы бар тілдік таңба жазуға түсіп, денотаттық тұрпатқа ие болғаннан кейін мәңгілік құндылыққа айналды. Өйткені жазу ауызша сөзді таңбалап қана қоймайды, адамның тіл туралы түсінігін кеңейтеді, тереңдетеді. Тілдің инвариантты, абстракті, күрделі құрылымдық деңгейге жетуіне әсер етеді. Соған сәйкес тілдегі синтаксистік құрылымдар, күрделі фразалық тұтастықтар жазудың негізінде пайда болды. Тілдің (әдеби тілдің) стильдік тармақтары сараланды, стиль нормаларының қалыптасуына әсер етті.

Сөйтіп, жазу сөйлеуде елене бермейтін тілдің барлық қалтарыстарын нақтылаудың негізінде тілдің сұрыпталып, нормаланған, електен өткен құрылымын ғана таңбалап, жазу нормасына сай сөйлемдер мен мәтіндерді тілдік жүйеге жатқызды. Сондықтан ауызша сөйлеудегі еркіндікті тілдік қалыпқа салу, яғни жазуға түсіру кез келген сауатты адамның қолынан келмейді. Адам күнделікті қарым-қатынас тілімен біреуге хат жазу

мүмкіндігіне ие болғанмен, өзінің ойын жүйелі, толыққанды, мазмұнды етіп жазбаша жеткізуде қиындыққа тап болады. Сонымен, жазудың екінші қызметі тілдің жүйелі құрылымға айналуына әсер етуі болып табылады. Тілдің барлық потенциалды мүмкіндіктерін ашып, пайдалануға әсерін тигізеді. Сондықтан да бүгінде жазылған дүниені сол тілдің жүйесі мен құрылымы ретінде тануға, қабылдауға, тілдің «өзі» деп түсіндіруге, түсінуге күмән қалмайды.

Жазу - адам ойының материалданып, жарыққа шығуының, дәлірек айтқанда творчестволық әрекетінің құралы. »Көңілдегі көрікті ойдың сыртқа шыққанда өңі қашатын» болса, жазудың арқасында қағазға түскен шашыраңқы ойды жүйелеуге болады.

Электронды құралдардың, ұялы телефондардың мүмкіндігі орасан үлкен және баршаға қолжетімді қазіргі кезеңде жазудың қажеттігі аз болып көрінуі мүмкін. «Алыс-жақын жерлерден жылдам хабар алғызған» электронды құрылғылар жазудың біраз түрін (хат, жеделхат) керексіз етіп шығарғанымен, жазу, оның ішінде академиялық жазылым, студенттік ортада, жұмыс кезінде кең қолданылады.

Қазақ жастарының шетелдік оқу орындарында білім алуы, мектеп оқушыларының төменгі сыныптардан бастап шағын ғылыми жобалар орындауы, студенттер мен магистранттардың күрделі ғылыми зерттеулер жасауы, осының бәрі жазу әрекетінің маңызын жоймағанын, тіпті артып отырғанын көрсетеді. Оқушылар мен студенттер, магистранттар, докторанттар конспект, реферат, ғылыми мақала, ғылыми жоба, курстық жұмыс, диплом жұмысы, магистрлік, докторлық диссертация жазу керек болса, жұмысқа тұрған кезде жазу қызметкердің нақты қызметтік міндеттеріне кіреді. Қандай да бір жұмыс туралы сараптамалық талдаулар, қорытындылар, есептер, қызметтік хаттар жаза білуі тиіс, сауатты жаза білу күнделікті өмірде де өте қажет.

Академиялық жазылым дегеніміз

- зерттеушінің ғылыми мәтіндерді оқуына, түсінуіне және жазуына мүмкіндік беретін тілдік құзіреттілігі.
- эссе, курстық жұмыс, диплом жұмысы, магистрлік және докторлық диссертациялар, ғылыми мақалалар мен монографиялар сияқты ғылыми мәтін жазудың әдіснамасы.
- жеке ойлары мен идеяларын білдірудің және оны негіздей білудің әрі оларды мақсатты аудиторияға жеткізе білу дағдысы.
- ғылыми мәтіндер жазу, олардың жазу тілі мен стилін таңдап, қолдана білу дағдысы.

Академиялық жазылым - арнайы мамандықтарға байланысты студенттердің оқуға міндетті немесе таңдап алған пәндері бойынша белгілі бір тақырып төңірегінде түсініктер мен пікірталастар баяндалған әдебиеттерді оқып, оған талдау жасауы және оларды қолдану арқылы жазбаша түрде өз пікірін білдіруі. Бұл жазба жұмысы студенттерді өз бетінше зерттеу

жұмыстарын жүргізуге, жобалық жазба жұмыстарын жазуға машықтандырады.

Академиялық жазылым – бұл әлемдік білім беру салаларында және ғылыми ортада кең таралған ақпараттық үдерістерді, академиялық қарым-қатынастарды, халықаралық тәжірибе алмасуларды жаңаша дамытуға бағытталған құзыреттердің дәстүрлі түрі.

«Академиялық жазылым» термині әлемдік білім беру жүйесінде, әсіресе, академиялық қызметке дайындық дәрежесін, яғни университетте немесе колледжде оқуға, ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысуға, сондай-ақ ақпараттық дереккөздермен байланысты кез келген кәсіби қызметпен шұғылдануға және қандай да бір құжаттарды жазуға қажетті дайындығын анықтау үшін кең қолданылады.

Академиялық жазылым жазбаша қатысыммен байланысты мәселелерді шешуді талап ететін дағдыларды дамытуға бағытталған. Академиялық жазылымның мазмұндау стилі, академиялық лексиканы пайдалану, берілген тақырыпқа немесе мәселеге бағытталу сияқты өзіне тән сипаты бар екендігі белгілі. Академиялық тілдің басты ерекшелігі оның лексикалық қорының мол болуында

Академиялық жазылым мақсаты ғылыми тұрғыда жазылым әрекетіне дағдыландыру, демек ғылыми мақала, зерттеу жұмыстарын және тағы басқа ғылыми бағытта жазылатын еңбектерді жазуға үйретеді.

Академиялық жазылымды терең меңгеруге қажетті негізгі дағдылар мыналар:

- 1) зерттеу жүргізу дағдылары – студенттің ізденуге қабілеттілігі, белгілі ғылыми дереккөздерді тауып оқи білуі;
- 2) конспектілеу дағдылары – тұтас мәтінді көшіре салмай, басты ақпаратты бөліп алып көшіре білуі;
- 3) өз-өзіне бақылау жасау – мақала жазуға және оны редакциялауға қажетті уақытты тиімді бөле білу қабілеті;
- 4) болашақ мәтінінің жоспарын құрып, алғашқы нұсқасын жазу;
- 5) аяқталған мәтінге редакторлық түзетулер жасай алу.

Жазу әрекетінің (жазылымның) басымдықтары мынада:

- ✚ хабарлауға қажетті ақпарат туралы барынша жан-жақты ойлануға және зерттеуге уақыт береді;
- ✚ материалды өз қалауыңызша құрастыруға, өзгертуге мүмкіндік береді;
- ✚ материалды неғұрлым нақты және тиімді етіп құрастыруға мүмкіндік береді;

- ✚ ойларыңызды, әрекеттеріңіз бен шешімдеріңізді тіркеуге, қағаз бетіне қалдыруға мүмкіндік береді;
- ✚ материалмен танысатын оқырманның уақытын үнемдеуге жағдай жасайды, жазба материалмен оқырман кез келген өзіне қолайлы уақытта таныса алады, оның үстіне адамның көбі естіген ақпараттан гөрі оқыған ақпаратты тез игереді.

Академиялық жазылым пәнінің міндеттеріне

- академиялық жазылым мен оқылым дағдыларын дамыту (ғылыми- кәсіби мәтіндердің тілі мен құрылымын зерттеу, конспектілеу, рефераттар, пікірлер, тезистер жазу, ғылыми талдау нәтижелерімен таныстыру, ғылыми-кәсіби мәтіндерді оқу, ғылыми мәтіннің стилін меңгеру, зерттеу жұмысының жоспарын құру, тақырып таңдау, жұмыстың құрылымын дұрыс құру);
- сілтеме мен дәйектемелерді дұрыс қолдану,
- теориялық әдебиетпен, анықтамалықпен жұмыс істеуді үйрету,
- зерттеу нысанын талдау мен әдісін таңдай білуге үйрету,
- студенттердің сөздік қорын академиялық лексикада қолданылатын ғылыми-кәсіби ортаға тән тілдік оралымдармен байыту;
- ғылыми-кәсіби пікірталастарға түсу дағдыларын дамыту және кәсіби бағдарланған жобаларды таныстыру;
- өз ойын ауызша дәлелдеп айтуға үйрету, студенттің танымы мен тіл мәдениетінің деңгейін кетеру, өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын дамыту жатады.

Академиялық жазылым және оның ерекшелігі

Кез келген оқырман қалауына қарай түрлі жанрдағы мәтіндер оқиды. Алмәтінді шартты түрде *академиялық* және *академиялық емес* деп 2-ге бөлуге болады. Бірінші түріне *реферат, баяндама, ғылыми мақала, оқулық, ғылыми пікір, автореферат, диссертация, ғылыми жобаларды* жатқызуға болады. Осы бағытта жазылған жұмыстардың өз мақсатына және зерттеу әдісіне қарай құрылымдары мен жазылу жүйесі әртүрлі болып келеді.

Жоғары оқу орындарында оқытылатын әрбір пәннің өзіндік зерттеу әдісі мен тілдік ерекшеліктері бар. Мәселен, физика мен химия саласы бойынша жазылатын ғылыми мәтіндер тақырыптарына байланысты термин сөздер мен күрделі формулаларды қолдана отырып, түрлі тәжірибелік сынақтарды түсіндіру не талдау үшін жазылады. Ал әлеуметтік сала бойынша жазылатын жұмыстар түрлі саяси-әлеуметтік құбылыстарды түсіндіру үшін жазылады. Мұндай мәтіндер көбінесе осы саланың мамандарына ғана түсінікті болуы мүмкін. Дегенмен олардың бәріне ортақ бір мақсат бар. Ол – зерттеу жұмысының нәтижесімен басқа адамдарды таныстыру, сондықтан да *академиялық мәтіннің тілі түсінікті, құрылымы*

жүйелі болуы қажет. Мәселен, техникалық бағытта жазылатын оқу құралын алатын болсақ, *оның негізгі мақсаты* – оқу үдерісіндегі жаңа терминдер мен ғылыми жайттарды мысалдар арқылы оқырманға жеткізу. Сондықтан академиялық мәтінде автор ғылыми мәтіннің негізгі талаптарын сақтай отырып, оқырманға түсінікті тілде баяндайды.

Академиялық мәтіннің құрылымы күрделі болады. Ол, әдетте, ғылыми мәлімет беруді көздейді. Сондықтан ақпарат түсінікті әрі мағыналы болуы үшін белгілі бір құрылымды сақтаған жөн. Әдетте, академиялық бағытта жазылған мәтіннің мынандай ерекшеліктері болады: *күрделі, формальды, нақты, объективті, шектеулі және жауапты.* Бірақ *мәтінге қойылатын басты талап* – анық әрі түсінікті тілмен жазылуы.

Күрделі. Жазба тіл ауызекі тілге қарағанда біршама күрделі. Жазба тілінде құрмалас сөйлемдер мен сөз тіркестері және лексикалық мағынасы терең сөздер жиі қолданылады.

Формальды. Академиялық жазылым барысында қысқарған сөздер мен диалект, жаргон және т.б. сияқты ауызекі сөйлеу үлгілерін қолдануға болмайды.

Нақты. Академиялық жазылымда ақпарат нақты көрсетіледі. Мысалы, «көптеген адамдар» дегеннің орнына «50 адам» деп нақты санын көрсету қажет.

Объективті. Академиялық жұмыс субъективті пікірге сүйеніп жазылмайды. Яғни біржақты немесе қандай да бір ұстанымды насихаттауға бағытталмауы керек. Тек ғылыми негізі бар тұжырым жасауды мақсат етуі қажет. Сонымен қатар академиялық мәтінді оқу кезінде оқырыманды автордың не жасағаны емес, жұмыс бойынша не жасалғаны қызықтырады. Сол себепті «менің ойымша» немесе «мен сенемін» деген сөз тіркестері қолданылмағаны абзал.

Сонымен қатар жазба жұмысында «мен», «менің», «менікі» деген сөздерден аулақ болған жөн. Әдетте, оқырман сілтеме жасамаған ойды автордың пікірі ретінде қабылдап, бағалайды. Бірақ оны мәтінде ерекшелеп көрсетудің қажеті жоқ. Мысалы: «Менің ойымша, бұл жақсы жазылған зерттеу жұмысы» деп көрсету қажет емес. Оның орнына «Жақсы жазылған зерттеу жұмысы» деп жазған дұрыс. Оқырманға «сіз», «сен» деген сілтеу есімдіктерін қолданбаған дұрыс. Мысалы: «Сіз 1990 жылдардың басында Қазақстан экономикасының қиын кезеңді бастан кешіргенін білесіз» деген сөйлемнің орнына «1990 жылдардың басында Қазақстан экономикасы қиын кезеңді бастан кешірді» деп қолданған жөн.

Шектеулі. Академиялық мәтін тақырыпқа байланысты мәселені ғана қамтуы тиіс. Тақырыптан ауытқу немесе зерттеу сұрағынан тыс ақпаратты жазу оқырман қызығушылығының жоғалуына және жұмыс сапасының төмендеуіне алып келеді. Сондықтан ЖОО-да жазба жұмысы тапсырма ретінде берілгенде, тақырыбы мен қамтылатын зерттеу нысанына қарай, оқытушы оның көлемін белгілеп береді.

Жауапты. Автор қашанда өз жұмысы үшін жауапты. Мәтіндегі

қателер мен келтірілген тұжырымдар үшін студенттің өзі жауап береді. Сонымен қатар плагиатқа жол бермеуі керек. Біреудің пікіріне не сөзіне сілтеме жасамағаны үшін жауапкершілікке тартылатынын қаперден шығармауға тиіс. Сонымен, **академиялық жазылымның мынадай ерекшеліктері бар:**

- объективті түрде жазылады;
- ғылыми стильде жазылады;
- жүйелі құрылыммен жазылады;
- сілтемелерді жиі қолданады.

Академиялық мәтін ешқашан субъективті болмауы тиіс. Мысалы, «Менің ойымша, басқа жазылымдарға қарағанда академиялық жазылымның төрт айырмашылығы бар» деген сөйлемді объективті түрде былай беруге болады: «Жалпы алғанда, академиялық жазылымның басқа жазылымдардан төрт айырмашылығы бар екенін байқауға болады».

Жалпы студенттер субъективті ой-пікірін дәрісте, оқылым арқылы қандай да бір ойды тұжырымдауда, практикалық сабақтардағы талқылауда ашық айта алады және оның маңызы өте зор. Себебі студенттің өз ойын ашық айтып, дәлел-дәйектермен жеткізуі объективті ойының қалыптасуына негіз болады.

Академиялық жазылымда сөйлем құрылымы да ерекше болады. Ол ғылыми стильге тән белгілерді басшылыққа алады. Ал әдеби жанрда және публицистикалық бағытта кез келген формадағы сөйлем түрін қолдануға болады. Мысалы, «Түн. Айнала тастай қараңғы». Мұндай сөйлемдер оқырманға эмоциялық әсер сыйлап, көркемдік қызмет атқарады. Ал академиялық сөйлемдер толық грамматикалық құрылымда беріліп, нақты ақпарат беруді көздейді. Сондықтан академиялық құрылыммен жазылатын сөйлемдердің негізгі мақсаты – берілетін ақпаратты түсінікті, дәлелді түрде анық жеткізу. Бұл ғылыми стильге тән ерекшелік болып саналады.

Академиялық жазылым пәнін оқу нәтижесінде төмендегідей **құзыреттер** қалыптасады:

➤ ғылыми-кәсіби мәтіндердің құрылымын, андатпаның, конспектiнiң, рефераттың, дербес ғылыми шығарманың мәтiнiн бiледi;
➤ курсты оқып бiткеннен кейiн зерттеушi аңдатпа, абстракт, пiкiр, ғылыми мақала тезисiн жаза алады;
➤ кәсiби бағдарланған қатысым салаларында жазылған ғылымикәсiби сипаттағы мәтiндердi талқылай алады;
➤ өзi жазған ғылыми жоба нәтижелерiн ауызша және жазбаша сауатты түрде таныстыра алады;
➤ кәсiби оқылым мен академиялық жазылым дағдыларын қалыптастырады.

1-тапсырма. Сұрақтарға жауап беріп, өз пікіріңізбен бөлісіңіз.

- ✚ Қазіргі заманда жазудың маңызы қандай?

- ✚ Академиялық жазылым дегеніміз не?

- ✚ Академиялық жазылымның мақсаты нені көздейді?

- ✚ Академиялық жазылым пәнінің міндеттеріне нені жатқызуға болады?

- ✚ Академиялық жазылымның қандай ерекшеліктері бар?

- ✚ Академиялық жазылым пәнін оқу нәтижесінде қандай құзыреттер қалыптасады?

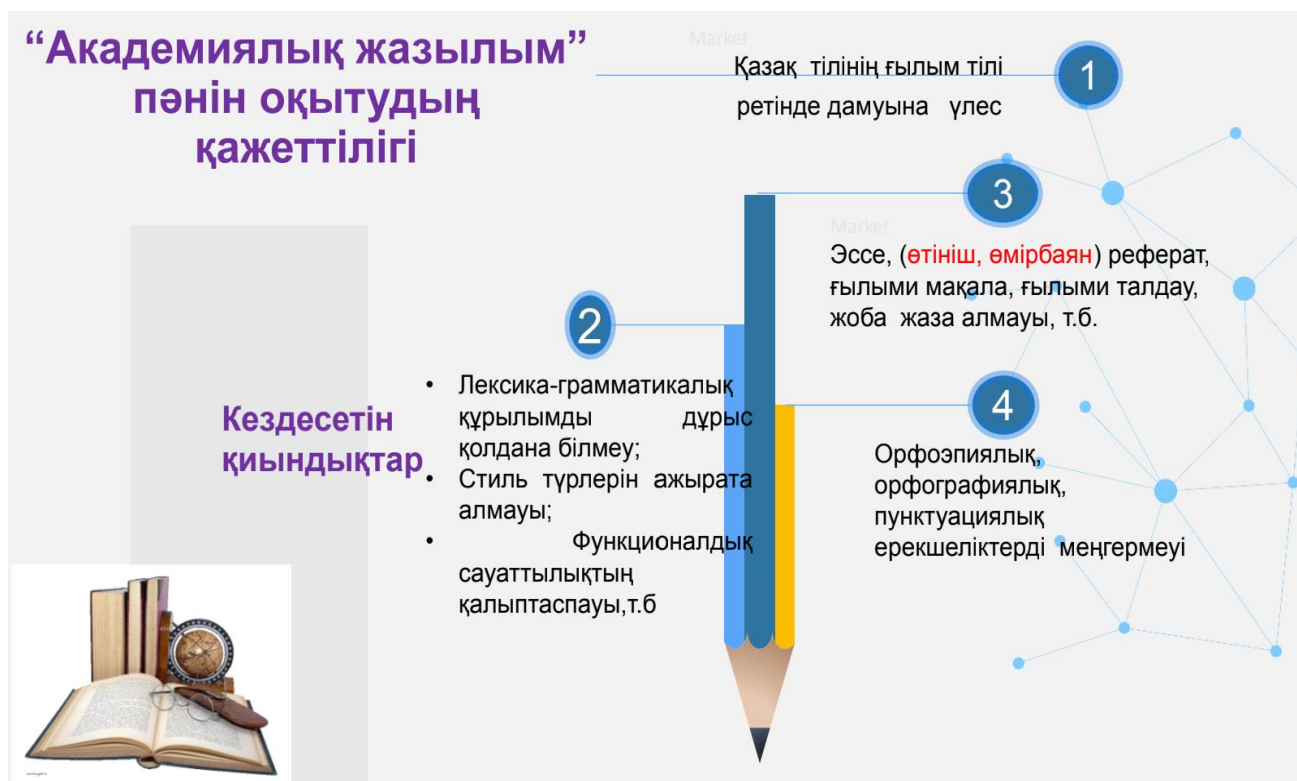
2- тапсырма. Кесте бойынша академиялық жазылым» пәнінің міндеттеріне қысқаша сипаттама беріңіз.

«Академиялық жазылым» пәнінің міндеті

3- тапсырма. Топтық жұмыс. «Академиялық жазылым» пәнін оқытудың қажеттілігі туралы пікірталас жүргізіңіздер.

4-тапсырма. Төмендегі сілтеме бойынша видео сабақты көріп, академиялық жазылым пәні туралы ақпарат беріңіз.

<https://www.youtube.com/watch?v=6LiT4VKiK3w>

5-тапсырма. Академиялық жазылымда мыналардың қайсысы қолданылатынын табыңыз.

Амалдар	Қолданылады/қолданылбайды
Өзіңіз білмейтін қиын әрі күрделі сөздер	Қолданылбайды
Қолдана алмайтын күрделі грамматикалық құрылымдар	Қолданылбайды
Өзіңіз түсіндіріп бере алмайтын мәселе жөніндегі нақты пікір	Қолданылбайды
Жазылып отырған жұмыс тақырыбына сай терминдер	Қолданылады
Диалект сөздер	Қолданылбайды
Тақырыпқа қатысты өзге авторлардың пікірі	Қолданылады

6-тапсырма. Академиялық жазылымның ерекшелігін табыңыз.

Ерекшеліктер	Дұрыс/бұрыс
Объективті түрде жазылады	Дұрыс
Ғылыми стильде жазылады	Дұрыс
Жүйелі құрылыммен жазылмайды	Бұрыс
Сілтемелер мүлдем қолданылмайды	Бұрыс

7-тапсырма. «Менің ойымша», «зерттегім кеп» сөз тіркестері қай стильде қолданылатынын анықтаңыз.

1. Көркем әдебиет стилі
2. Ауызекі сөйлеу стилі
3. Публицистикалық стиль
4. Ресми іс- қағаздар стилі

5. Ғылыми стиль

8- тапсырма. Төмендегі пікірлерге қатысты өз ойыңызды нақты мысалдармен дәлелдеңіз.

1. «Біздің заман — жазу заманы: жазумен сөйлесу ауызбен сөйлесуден артық дәрежеге жеткен заман»

А.Байтұрсынұлы

2. «Академиялық жазылым дағдысын білу – бұл академиялық ортада табысты болудың негізі»

И.Б. Короткина.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Оспанов Е.Т. Академиялық жазылым: жоғарғы оқу орындарына арналған оқу құралы – 2018. – 121б.

2. Короткина И. Академическое письмо: учебно-методическое пособие для руководителей школ.

3. Динаева Б.Б. Сапина С.М. Академиялық сауаттылықтың теориялық және практикалық негіздері. Оқу құралы. – Астана: 2016. – 74б.

4. Ақбұзауова Б. Қазақ тілінің ғылыми стилін оқыту құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2000. – 115 б.

5. Күдерінова Қ.Б. Қазақ жазуының тарихы мен теориясы. Оқу құралы. – Алматы: «Елтаным баспасы», 2013. 242 б.

<https://emle.kz/books/8e10fd01cc60087f7a7a338573861826.pdf>